

ORTADOĞU PETRO-DOLARLARI, PETRO-DOLAR YENİDEN DÖNGÜSÜ VE KÜRESEL REKABET

Hakan Naim ARDOR*
Fahriye ÖZTÜRK**

Özet

Bu çalışmada petro-dolar yeniden döngüsünün Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Risk Ağında değinilen riskler de göz önünde tutularak ABD ve Dünya ekonomisine etkileri ve petro-dolar yeniden döngüsünden pay alabilmek için verilen küresel mücadele incelenmiştir. Bu bağlamda birinci bölümde İkinci Dünya savaşından 2006 yılına kadar olan dönemde petro-dolar kavramının doğuşu ve gelişimi 1945-1999 ve 1999-2006 olarak iki alt dönem itibarıyla ayrı ayrı incelenmiştir. İkinci bölümde petro-dolarların ekonomiler üzerindeki etkisi 2000–2006 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise petro-dolar yeniden döngüsünden pay alabilmek için verilen küresel mücadeleye değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Petro-Dolar, Petro-Dolar Yeniden Döngüsü, Küresel Rekabet, Orta Doğu*

MIDDLE EAST PETRODOLLARS, PETRODOLLAR RECYCLING AND GLOBAL COMPETITION

Abstract

In this paper, the effects of petrodollar recycling on United States and World Economy and global competition for to take a share from petrodollar recycling are examined in the context of global risks determined from World Economic Forum. In the first part of the paper, the development of petrodollar is examined for the period of 1945-2006. In the second part of the paper, using the period of 2000-2006 international data, the effects of petrodollar on world economy are examined. Third part of the paper examines the global competitions given for to take share from petrodollar recycling.

Key Words: *Petrodollar, Petrodollar Recycling, Global Competition, Middle East*

---

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Risk Ağı 21.yüzyılda dünyayı bekleyen 23 küresel risk belirlemiştir¹. Bu bağlamda dünya, tropikal fırtınalardan mali krizlere, petrol şokundan iklim değişikliğine, uluslararası terörizmden salgın hastalıklara, içme suyu kaynaklarının azalmasından ülkelerin cari işlemler açıklarına, Ortadoğu Bölgesindeki istikrarsızlıklardan ABD Dolarının değer kaybetmesine kadar çok çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Dikkat çeken nokta bu risklerin çoğunun ortaya çıkmasında veya önlenmesinde Ortadoğu Bölgesinin doğrudan veya dolaylı biçimde rol oynamasıdır.

Son yıllarda petrol fiyatlarının yüksek bir düzeyde seyretmesi, küresel gelirin yeniden dağılımına neden olmuştur. Bu yeniden dağılımda küresel gelir, petrol dışalımını yapan ülkelere petrol dışatımını yapan ülkelere doğru kaymıştır. Petrol dışatımcısı ülkelerin petrol dışatımından elde ettikleri dolarlar petro-dolar, bu paraların kendi ülkelerindeki veya dünyadaki diğer finans kurumlarına veya varlıklara yatırılması ise petro-dolar yeniden döngüsü (petro-dollars recycling) olarak adlandırılmaktadır.

2000–2006 yılları arasındaki dönemde petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak elde edilen petro-dolar tutarı bir trilyon ABD Dolarının üzerindedir ve bu tutarın 600 milyarlık kısmı Ortadoğu petrol dışatımcısı ülkelere aittir². Şüphesiz bu büyüklükte bir para miktarı hareketinin dünyadaki tüm piyasalar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olacaktır.

Çalışmada petro-dolar yeniden döngüsünün Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Risk Ağında değinilen riskler de göz önünde tutularak ABD ve Dünya ekonomisine etkileri ve petro-dolar yeniden döngüsünden pay alabilmek için verilen küresel mücadele incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde İkinci Dünya savaşından 2006 yılına kadar olan dönemde petro-dolar kavramının doğuşu ve gelişimi 1945–1999 ve 1999–2006 olarak iki alt dönem itibariyle ayrı ayrı incelenmiştir. İkinci bölümde petro-dolarların ekonomiler üzerindeki etkisi 2000–2006 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise petro-dolar yeniden döngüsünden pay alabilmek için verilen küresel mücadeleye değinilmiştir. Dördüncü bölüm genel değerlendirme ve sonuçtur.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.weforum.org.

² Lubin, David, (2007), “Petrodollars, emerging markets and vulnerability” www.un.org/esa/ffd/Multi-StakeholderConsultations/FFDO/SovereignDebt/david%20lubin.pdf – s.1.

PETRO-DOLAR KAVRAMININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ 1945–1999 Dönemi

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada iktisadi ve siyasi açıdan Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) egemen olduğu bir dönem olmuştur. Aslında savaş öncesi dönemde de ABD dünyanın en büyük ekonomisi konumunda bir süper güçtü. 1929 büyük Dünya Bunalımından önce dünya sanayi üretiminin %44,5'i ABD³ tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ancak ABD'nin bu süper üretim gücü, dünya üzerinde küresel yönetim anlamında egemen bir unsur değildi.

Haziran 1944 tarihindeki Normandiya çıkarmasının başarıyla sonuçlanmasının İkinci Dünya Savaşını ABD ve müttefiklerinin galibiyetiyle sona ereceğini göstermesiyle birlikte, savaş sonrası döneme ilişkin iktisadi ve diplomatik istikrar kavramları tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde gerçekleştirilen Bretton Woods konferansı⁴ sonucunda altın onsunun 35 ABD Dolarına bağlandığı ve ABD Dolarının uluslararası tek rezerv para olduğu yeni bir para sistemi doğmuştur. Ayrıca Bretton Woods konferansı sonucu Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi ABD'nin dünyada tek egemen güç olmasına hizmet edecek kurumlar da kurulmuştur.

Savaş sonrası dönemde yıkılan Avrupa ve Asya ülkelerinin yeniden inşasında UPF ve DB gibi kurumların üstlendiği rol ABD'nin dünya üzerindeki iktisadi egemenliğinin perçinlenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği ile ABD arasında başlayan soğuk savaş ve buna bağlı olarak 1949 yılında kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) de, ABD'nin dünya üzerindeki askeri boyutta egemenliğini kurmasına hizmet etmiştir. Yeni kurulan Bretton Woods parasal sistemi de dünya ekonomisinin istikrara kavuşmasını sağlamıştır. ABD ekonomisi büyük altın rezervleri ve sağlam üretim yapısı ile bu yeni düzende daha da güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Sağlanan iktisadi istikrar dünyada üretim ve dış ticaretin hızla gelişmesini olanak sağlamıştır. ABD kendisine pazar

---

³ Aynı tarihte dünya sanayi üretiminin %11.6'sı Almanya, %9,3'ü İngiltere, %7'si Fransa, %4,6'sı Sovyetler Birliği ve %2,3'ü Japonya tarafından gerçekleştirilmekteydi Todd, Emanuel, (2004), *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Columbia University Press, s.64.

⁴ "Dünya ticaretinin etkin işlenmesini ve çok yanlı ödeme sistemini geliştirmek amacıyla, 44 ülkenin katılımıyla 1944 yılında ABD'nin New Hampshire Eyaleti'nin Bretton Woods kasabasında gerçekleştirilmiş bulunan uluslararası konferans", TDK, İktisat Terimleri Sözlüğü, www.tdk.gov.tr.

olacağı düşüncesiyle Avrupa kıtasında bir iktisadi birliğin oluşmasını teşvik etmiş ve 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur.⁵

Bu iktisadi düzen 1970'lerin başlarına kadar devam etmiştir. 1949–1970 arasındaki dönemde savaştan harap olarak çıkmış Asya ve Avrupa ülkeleri, ABD'nin de desteğiyle altyapılarını yeniden inşa etmiş ve giderek rekabetçi ve sağlam bir üretim yapısına kavuşmuştur.

Bretton Woods parasal sistemi 1970'li yıllara kadar sorunsuz sayılabilecek bir biçimde işlemiştir. ABD Doları tek uluslararası rezerv para olarak ABD ekonomisine çok büyük üstünlükler sağlamıştır. Bununla birlikte mark, frank, sterlin ve yen gibi para birimleri de istikrar kazanmıştır. Sistemde ilk bozulma Avrupa'nın hasta adamı olarak adlandırılan İngiltere'nin 1967 yılında sterlini devalüe etmesi ile başlamışsa da sistemdeki bu dalgalanma atlatılmıştır.

1970'li yılların başlarında Avrupa ve Asya ekonomilerinin artan rekabet gücü, Vietnam Savaşı harcamalarının ABD ekonomisine getirdiği yük var olan iktisadi düzeni sarsmaya başlamıştır. Başta Fransa olmak üzere, önemli ülkelerin merkez bankaları ABD'den ellerindeki dolarlar karşılığında mevcut altın-dolar değerdeşliğinden (paritesinden) altın isteminde bulunmaya başlamışlardır. Bu gelişmelere bağlı olarak 1971 yılının ortasında ABD Merkez Bankasından altın çekimi hız kazanmış ve ABD altın rezervleri kritik bir düzeye gerilemiştir. Bu süreçte ABD'nin baş müttefiki durumundaki İngiltere Merkez Bankası bile 3 milyar dolarlık rezervi karşılığında 2600 ton altın almıştır⁶

Bu gelişmeler sonucunda ABD'deki Nixon Yönetimi tarafından Bretton Woods Sistemi⁷ ile getirilen 1 ons altın 35 ABD Doları

---

⁵ Avrupa Ekonomik Topluluğu bundan sonra metinde günümüzdeki adıyla Avrupa Birliği (AB) olarak geçecektir.

⁶ Yergin, Daniel ve J. Stanislaw, (1997), The Commanding Heights : The Battle for the World Economy

http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/shared/minitext/ess_nixongold.htm s. 60.

⁷ “Bretton Woods Konferansı sonucunda, Uluslararası Para Fonunun bütün üyelerinin paralarının değerini ABD Doları cinsinden tanımladıkları ve ulusal paraların resmi dolar karşılıkları ya da dolar değerdeşliğinin (paritesinin) yukarı ve aşağı %'lik aralık içinde dalgalanabildiği ve ödeme güclüğü ile karşılaşan ülkelerin ancak IMF izniyle devalüasyona başvurabilecekleri, buna karşılık ABD dolarının altına bağlandığı (1 ons altın=35 dolar) böylece doların anahtar para olarak kabul edildiği, altın kambiyo sistemi” TDK, İktisat Terimleri Sözlüğü, www.tdk.gov.tr.

değerdeşliği sona erdirilmiş ve 11 Ağustos 1971 tarihi itibariyle tüm ulusal paralar dalgalanmaya bırakılmıştır.

ABD Dolarının dalgalanmaya bırakılması ABD'nin artan dış ticaret açıkları ve Vietnam Savaşı harcamaları birleşerek 1970'li yıllarda ABD Dolarının devalüe edilmesine yol açmıştır. Bu zaman sürecinde ABD Dolarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Petrol Dışsatımcısı Ülkeler Örgütü (OPEC) de, petrol ticaretinin birçok para biriminden oluşan bir para sepeti üzerinden olabilirliğini tartışmaya başlamıştır⁸.

ABD petrol ticaretinin bir para sepeti ile yapılmasını önleyerek doların egemenliğini sürdürmek amacıyla dünyanın en büyük petrol üreticisi olan Suudi Arabistan ile üst düzey görüşmelere başlamıştır. Söz konusu bu görüşmeler sonucunda, o tarihte, bir açıklama yapılmaya da, Suudi Hükümeti petrol gelirleri ile gizlice 2.5 milyar dolar değerinde ABD hazine bonosu satın almıştır. Böylece “petro-dolarların yeniden döngüsü” (petrodolar recycling) olarak bilinen ve Newyork ve İngiltere bankacılık sisteminin lehine olan süreç başlamıştır. Suudi Arabistan ile gerçekleştirilen bu görüşmeler ileri bir tarihte ABD Hazine Genel sekreteri Blumental tarafından Suudi Arabistan'ın petrol ticaretini yalnızca dolarla yapacağı yönünde güvence verdiği biçiminde açıklanmıştır⁹.

Yukarıda belirtilen nedenler yanında 1973–1974 yıllarında petrol fiyatlarındaki hızlı yükselişin yarattığı iktisadi şok ABD Dolarındaki dalgalanmanın artması yönünde baskı yaratmıştır. Almanya'dan Japonya'ya bütün petrol dışatımcısı ülkeler artan petrol faturalarını dışatımdan elde ettikleri dolarlarla nasıl karşılayacakları sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. OPEC üyesi ülkeler ise artan petrol fiyatları sonucu elde ettikleri ve yurtiçi gereksinimlerini karşılayacak miktarın çok üzerinde olan dolarları (petro-dolarları) nasıl kullanacakları sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Soruna çözüm yolu Petro-dolarların büyük kısmı Londra ve Newyork bankalarına gitmesi biçiminde olmuştur.

Engdahl¹⁰ “Savaş Yüzyılı” isimli kitabında, 11–13 Mayıs 1973 tarihlerinde İsveç'in Saltsjobaden kentinde finans ve siyaset dünyasından 84 kişiden oluşan bir grup tarafından gerçekleştirilen toplantıda tartışılan se-

---

8 Petrol ticaretinde G-10 ülkeleri paralarından oluşan bir para sepeti kullanılması OPEC tarafından önerilmiştir Spino, David E., (1999), *The Hidden Hand Of American Hegemony: Petrodollar and International Markets*, Cornell University Press, s. 121.

⁹ Spino, D., (1999), a.g.e., s. x.

¹⁰ Engdahl, F. William, (2004), *A Century of War: Anglo- American Oil Politics and the New World Order*, Published by Pluto Press.

naryoya bağı olarak bazı önemli iktisadi ve siyasi olayların nasıl hayata geçtiğini açıklamaktadır.

Bilderberg grubunu oluşturan bu 84 katılımcının gerçekleştirdiği toplantıda petrol fiyatlarındaki artışa bağı olarak OPEC'in petrol gelirlerinde ortaya çıkan % 400'lük artış üzerine yazılan senaryonun ayrıntılarını tartışmışlardır. Tartışmanın merkezini, petrol fiyatlarındaki artışın yaratacağı şokun nasıl önleneceği değil, artan petrol gelirlerinin nerede, nasıl ve kimler tarafından yönetileceği soruları oluşturmuştur¹¹.

1974 yılında ABD Hazine Sekreteri Bennett ve Londra'da bulunan White Weld and Co isimli avro tahvil şirketinden Mulford, petrol fiyatlarındaki artışa bağı olarak ortaya çıkan gelirin nasıl yönetileceğine ilişkin bir mekanizma geliştirmişlerdir¹². Bu mekanizma, Suudi Arabistan Para Otoritesi (SAMA) ile gizli bir anlaşmayı içermektedir. Öngörülen mekanizmanın temelinde 1973-1974 yıllarında yüksek petrol fiyatları sonucu OPEC ülkelerinin ellerindeki petro-dolarların ABD ve İngiltere merkez bankalarının lehine olacak biçimde dönüşümünün sağlanması vardır. Söz konusu mekanizmanın işlemesi ise Suudi Arabistan ve diğer OPEC üyesi ülkelerin petrol gelirlerini ABD ve İngiltere bankalarına yatırmaları ile başlıyor ve daha sonra bu paraların dünyanın geri kalan kısmına, artan petrol faturalarını karşılamak için bu bankalar aracılığıyla avro-dolar tahvil¹³ veya kredi olarak verilmesi biçiminde gerçekleşiyordu. Birinci petrol şoku yılları olan 1973-1974 yılları ABD halkı tarafından yüksek enflasyon ve benzin istasyonlarındaki kuyruklarla hatırlanırken diğer ülkelerde bunlara ek olarak ABD Doları ile ödenmek zorunda olan yüksek dış borçlar ile de hatırlanmaktadır.

Japonya ekonomisi 1960 ve 1970'li yıllarda çok hızlı büyümüş ve ABD'nin en büyük ticari ortağı durumuna gelmiştir. Japonya ABD ile gerçekleştirdiği ticarete büyük miktarda fazla elde etmekteydi. Japonya, elde ettiği bu fazlanın bir kısmı ile petrol faturasını karşılarken bir kısmı ile de ABD hazine bonusu satın alarak faiz geliri elde etmekteydi. Yaşanan çalkantılar Japonya'da yen ve markın ABD Doları ile birlikte uluslararası rezerv para olması gerektiği yönünde seslerin yükselmesine yol açmıştır. Ancak ABD'nin büyük iktisadi ve askeri gücü bu seslerin çabuk kısılmasını

---

¹¹ Engdahl, F. William, (2004), a.g.e., s. 130.

¹² Engdahl, F. William, (2004), a.g.e., s. 140.

¹³ Avro-dolar tahvil Avrupa Para Birliği dışındaki ülkeler tarafından Avro'ya dayalı olarak tutulan ve çıkarılan borç senedi olarak tanımlanan bir avro tahvil (Avrovil) türü olup değeri ABD Doları cinsinden belirlenmektedir.

sağlamıştır. Clark¹⁴, belirtilen dönemde oluşan G7¹⁵'nin de ABD tarafından Japonya ve Avrupa ülkelerini ABD Dolarının egemen olduğu sistem içinde tutmak için kurulduğunu ileri sürmüştür.

Petrol şokunu takiben dünyada yaşanan yüksek enflasyon, yüksek faiz ortamı, özellikle az gelişmiş ve gelişen ülkeler olmak üzere bütün ekonomileri zorlarken bu dönemde UPF borçlu ülkelere uygulattığı programlarla ABD ve İngiltere bankalarından alınan borçların geri ödenmesi konusunda jandarmalığa soyunmuştur. UPF'nin borçlu ülkeler üzerinde kurduğu baskı sonucu bu ülkeler, eğitim, sağlık, altyapı gibi harcamalarını kısımışlar ve dolayısıyla vatandaşlarının bugünkü ve gelecekteki olası gönenclerinin azalmalarına neden olmuşlardır. Yaşanan bu süreç sonunda gelişen piyasa ekonomilerinden biri olan, Meksika Ağustos 1982 tarihinde kredi borçlarını ödemeyeceğini ilan etmiş ve dünyada bir borç krizi başlamıştır¹⁶.

1980 ve 1990'lar özellikle gelişen piyasa ekonomilerinde iktisadi istikrarsızlıkların arttığı ve bunlara bağlı olarak iktisadi krizlerin daha sıklıkla yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle 1990'larda teknolojik gelişmelere de bağlı olarak ülke ekonomilerinde finansal kesimlerin ağırlığının artması ve bu kesimlerin oldukça kırılğan bir yapıda olması dünyada iktisadi kriz kavramının daha çok gündeme gelmesine yol açmıştır. Ülke ekonomilerinde 1990'ların sonuna kadar ABD'nin uluslararası tek rezerv paraya sahip olma ve petro-dolarlar üzerindeki kontrol ayrıcalığı tam olarak devam etmiştir.¹⁷

1999–2006 Dönemi

1999 yılında, Avrupa Birliğinin (AB) yeni bir para birimi olan avroyu piyasaya sürmesi ABD Dolarının uluslararası rezerv para olma nite-

---

¹⁴ Clark, William, (2004), The Real Reasons Why Iran is the Next Target: The Emerging Euro-denominated International Oil Marker", <http://globalresearch.ca/articles/CLA410A.html>, s. 23.

¹⁵ G7, kendi aralarındaki işbirliğini; dünya para ve ticaret sistemlerinin işleyişini geliştirmek; uluslararası uyumsuzlukları çözmeye ve önlemedeki kapasitesini güçlendirerek Birleşmiş Milletleri yeniden canlandırmak için işbirliği yapmak amacıyla, 1975 yılında ABD, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa, İtalya ve Kanada'nın oluşturduğu sanayileşmiş ülkeler topluluğudur. TDK, iktisat Terimleri Sözlüğü, www.tdk.gov.tr.

¹⁶ Borç krizlerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi ve açıklamalar için bkz.: Katz , Claudio J, Mahler, A. Vincent, (1992), "Three Views of the Latin American Debt Crisis", *Cooperation and Conflict*, Vol. 27, No. 2, 191-213.

¹⁷ Bu dönemde yaşanan krizlerle ilgili daha çok bilgi için bkz. Gerard, Caprio Jr. Ve Daniel Klingebiel, (1999), "Bank Insolvencies: Cross Country Experiences", *Policy Research Working Paper, No. 1620*, New York: Worldbank.

liği açısından başlı başına bir tehdit unsuru olmuştur. Avro tedavüle girer girmez beklenmedik ölçüde başarılı bir performans göstermiş ve uluslararası rezerv para niteliği kazanmıştır.

Avronun uluslararası rezerv para olarak kullanılmaya başlanmasından sonra bazı ölkeler ABD Doları yerine avroyu rezerv para olarak tercih etmeye başlamışlardır. UPF'nin 2004 yılı raporuna göre¹⁸, ölkelerin uluslararası rezervlerinde ABD Dolarının payı dalgalı bir seyir izlese de sürekli ilk sırada olmuştur. Toplam uluslararası rezervler içinde ABD Dolarının payı 1965 yılında %56.1, 1977 yılında %79.2, 1987 yılında %53,9 ve 1997 yılında %59,1 olmuştur. 1999 yılında avro işlem görmeye başladıktan sonra uluslararası rezervlerde ABD Dolarının payı artarak 2003 yılında %63.8'e çıkmıştır. Anılan yılda avronun uluslararası rezervler içindeki payı ise % 19.7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Her ne kadar 2003 yılında 1999 yılı ile karşılaştırıldığında ABD Dolarının uluslararası rezervler içindeki payı artmış olsa da dikkat çeken nokta, 1960'lardan sonra hiçbir ulusal paranın, avronun tedavüle çıkar çıkmaz uluslararası rezervler içinde sahip olduğu paya ulaşamamış olmasıdır. Yalnızca Alman Markı, 1980'li yıllarda, uluslararası rezervler içinde %13'lük bir paya sahip olabilmiştir. Bu bağlamda avronun uluslararası rezervler içindeki payının kısa sürede %20'ye yaklaşması bir başarı olarak değerlendirilmelidir. Avronun payındaki artış sonraki yıllarda da devam etmiş ve 2006 yılında ölkelerin merkez bankalarının tuttukları rezervler içindeki payı %22'ye çıkmıřtır¹⁹. Ayrıca 2006 yılsonu itibariyle piyasada dolaşan avro miktarı 828 milyar ABD Doları değerine eşit (628 milyar avro) iken ABD Dolarının miktarı 753 milyar düzeyinde gerçekleşmiştir.²⁰ Bu veriler tutulan uluslararası rezervlerde ve ticarete avronun payının daha da artmış olduğunun bir göstergesidir.

Dünyada ABD Dolarından avroya geçişte gözlemlenen bazı iktisadi gerçekler yanında AB ile ABD rekabeti, körfez kriziyle artış eğilimine giren ABD- İşlam Dünyası ve küresel güç mücadelesi vardır. Aşağıdaki bölümde söz konusu bu güç mücadelesinin temelleri ve sonuçları genel hatlarıyla kısaca özetlenmiştir.

Petrol fiyatları 2002 yılından günümüze artış eğilimindedir. 2002 yılında ortalama petrol varil fiyatı 25 ABD Dolar iken 2006 yılında 66 ABD Dolarına yükselmiştir. Petrol fiyatlarındaki bu artışın gerisindeki

---

¹⁸ IMF,(2004), Annual Report, www.imf.org

¹⁹ Francis, David R., (2007), "Euro Gives Dolar a Run for its Money", Christian Science Monitor, <http://globalpolicy.org/soecon/crisis/tradedeficit/2007/0108euro.htm>. s. 2.

²⁰ Francis, David R., (2007), a.g.e., s. 1.

görünen nedenler petrole yönelik küresel istemin yüksek olması ve gelecekteki petrol sunumu konusundaki olumsuz beklentilerdir. Petrol fiyatlarındaki artış sonucu, 2000–2005 yılları arasında Ortadoğu petrol dışsatımcısı ülkelerin dışalım, dışsatım ve ele alınan dönemdeki toplam dış ticaret denge değerlerini gösteren Tablo 2’den izleneceği gibi, petrol dışsatımcısı Ortadoğu ülkelerinin dışsatımları 2001 yılında yaklaşık 190 milyar ABD Doları düzeyinden 2005 yılı sonunda 459 milyar ABD Doları düzeyine çıkmıştır. Aynı biçimde aynı yıllar itibariyle cari işlemler denge toplamaları da sırasıyla 75 milyar ABD Dolarından 190 milyar ABD Dolarına çıkmıştır. Böylece petrol dışsatımcısı ülkelerin cari işlemler fazlaları 2001 yılında dünya gayrisafi yurtiçi hasılasının % 0.7’si iken bu oran 2005 yılında % 1.9 düzeyine çıkmıştır²¹.

Ortadoğu Bölgesindeki petrol dışsatımcısı ülkeler uluslararası finansal yatırımlar ile ilgili verileri yayınlamadıkları için uluslararası döngüye konu olan petro-dolar miktarı ancak bu ülkelerin cari işlemler fazlalarından hareketle hesaplanabilmektedir. Bu noktadan hareketle 1992–2006 dönemi Ortadoğu petrol dışsatımcısı ülkelerin cari işlemler dengelerini gösteren Tablo 1 düzenlenmiştir. Tablonun birinci sütununda 1992–2001 dönemi için Ortadoğu ülkelerinin cari işlemler denge toplamaları verilmiştir. İkinci sütunda ise petrol fiyatlarının artma eğilimine girdiği 2002–2006 arası dönem için cari işlemler dengesi toplamaları yer almaktadır. Tablodan görüldüğü üzere on yılı kapsayan 1992–2001 döneminde petrol dışsatımcısı Orta Doğu ülkelerinin toplam cari işlemler fazlası 113.3 milyar ABD Dolarıdır. Petrol fiyatlarının yükselmeye başladığı yıl olan 2002 yılından 2006’ya kadar olan beş yıllık dönemde ise 732.5 milyar ABD Doları fazla vermişler ve ortaya 619 milyar ABD Doları tutarında bir petro-dolar büyüklüğü çıkmıştır²². Tablo 2’den bu ülkelerin dışalımlarındaki artış da göz önüne alındığında, petrol fiyatlarındaki artışın bu ekonomiler üzerinde yarattığı etki daha net bir şekilde görülebilmektedir. Var olan petro-dolar miktarının büyüklüğü ve finansal piyasalar açısından önemi aşağıdaki örneklerle açıklanabilir.

Petro-dolarlar 2.4 trilyon ABD Doları hacmi ile dünyanın büyük fonlarından biri olan Morgan Stanley Gelişen Piyasalar Uluslararası Sermaye Fonunun dörtte birini ve toplamı 4.9 trilyon ABD Doları olan ABD

---

²¹ IMF, www.imf.org, World Economic Outlook verilerinden hesaplanmıştır .

²² İncelenen dönemin bir kısmında Irak’ın dış ticaret işlemleri Birleşmiş Milletlerin kontrolünde yapıldığı ve zaman zaman kesintiye uğradığı için hesaplamalara dahil edilmemiştir.

Hazine bonolarının %12'sini satın almaya yeterli bir büyüklüktedir²³. Bilgi akışkanlığı ve bulaşıcılığın (contingency) hâkim olduğu günümüz küresel piyasa koşullarında petro-dolarlar, varlık veya yokluklarıyla hem gelişen hem de gelişmiş ekonomilerdeki fonlara ve dolayısıyla piyasalar üzerinde çok önemli etkiler yapma gücüne sahiptir.

Tablo 1: Ortadoğu Ülkeleri Cari İşlemler Dengesi ve "Petro-Dolar Etkisi" (Milyar ABD Doları) (1992–2006)

	A	B	(B-A)
Ülke/Yıllar	1992-2001	2002-2006	petro-dolar etkisi
Toplam	113.5	732.5	619.00
Bahreyn	-0.7	5.5	6.20
İran	27.2	44.4	17.20
Kuveyt	55.5	112.1	56.60
Libya	20.1	52	31.90
Umman	-2.2	14.5	16.70
Katar	-4.9	46.2	51.10
S. Arabistan	-38.9	302.6	341.50
BAE	39.1	77.1	38.00
Yemen	0.3	1.3	1.00

Kaynak: International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook Database, April 2007.

ORTA DOĞU PETRO-DOLARLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Petrol fiyatlarındaki artış petrol dışalımıcısı ülkelerinin ekonomilerini farklı aktarma kanallarından etkiler. Petrol fiyatlarındaki artış kısa dönemde petrol dışalımıcısı ülkelerdeki toplam istem üzerinde olumsuz etkide bulunur. Yüksek petrol fiyatları vergi oranlarındaki artışın yarattığı etkiyle benzer biçimde iktisadi karar birimlerinin satın alma gücünde bir azalmaya yol açar. Petrol fiyatlarındaki artış orta dönemde üretim maliyetlerinin artmasına ve sermayenin getiri oranında azalmaya yol açar. Uzun dönemde ise bu artış yatırımlarda ve buna bağlı olarak sermaye stokunda bir azalmaya yol açar.

Petrol dışalımıcısı ülkelerin elde ettikleri petro-dolarları nasıl değerlendireceklerinin petrol dışalımıcısı ülkeler açısından önemli sonuçlar doğuracağı açıktır. Yüksek petrol fiyatları petrol dışalımıcısı ülkelerin

²³ Lubin, David, (2007), a.g.e., s. 4.

satınalma güçlerini azaltarak iktisadi büyümelerini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte petrol dışsatımcısı ülkeler elde ettikleri petro-dolarları petrol dışalımını yapan ülkelere gerçekleştirdikleri dışalımını artırma yönünde kullanırlarsa söz konusu ülkelerin iktisadi büyümeleri üzerindeki olumsuz etki azalır.

Öte yandan artan petro-dolarlar petrol dışalımını yapan ülkelerdeki menkul ve gayrimenkul alımlarında kullanılırsa bu ülkelerin iktisadi büyümelerini dolaylı biçimde olumlu etkilemektedirler. Petro-dolar sahibi ülkelerin petrol dışatımcısı ülkelere bu biçimde varlık edinimi bir tür borç verme olarak değerlendirilebilir. Bu kanalla verilen borçlarla ülkeler yüksek petrol dışalım faturalarını karşılayabilir ve tüketim ve yatırım harcamalarını sürdürebilirler.

Petro dışatımcısı ülkelerin elde ettikleri petro-dolarlar ile diğer ülkelere satın aldıkları varlıklar ülke ekonomilerini yukarıda belirtildiği gibi etkilemektedirler. Söz konusu bu etkiler üç kanaldan ortaya çıkar²⁴:

i. Geleneksel Kanal: Bu kanal petro-dolar sahibi ülke veya yatırımcıların paralarını uluslararası bankacılık sistemine aktarmaları ile ortaya çıkar. Bu biçimde sisteme giren paralar uluslararası bankacılık sisteminde ödünç verilebilir fon miktarının artmasına ve sonuçta fona gereksinim duyanların daha kolay ve daha düşük maliyetle fon elde etmelerine olanak sağlar. Daha düşük maliyetle elde edilen bu fonlar ise yatırımlarda ve dolayısıyla milli gelirde bir artışa yol açar.

ii. Dolaylı Kanal: Bu kanal petro-dolar sahibi ülke veya yatırımcıların gelişmiş ülkeler tarafından çıkarılan risksiz tahvillerden satın almaları yoluyla çalışır. Bilindiği gibi tahvil isteminin artması tahvil fiyatlarını artırıp faiz oranlarını düşüreğinden, küresel boyutta borçlanma maliyetlerinin azalmasına yol açar.

---

²⁴ Lubin, David, (2007), a.g.e.,s.4-5.

**Tablo 2: Ortadoğu Petrol Dışsatımcısı Ülkelerinin Dışalım, Dışsatım ve Dış Ticaret Dengesi
(Milyar ABD Doları) (2000–2005)**

ülke/yıllar	DIŞSATIM							DIŞALIM							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	TOPLAM	2000	2001	2002	2003	2004	2005	TOPLAM	DTD
Bahreyn	6.195	5.577	5.794	6.632	7.519	9.866	41.583	4.633	4.306	5.013	5.657	6.485	7.740	33.834	7.749
BAE*	49.835	48.414	52.163	67.135	90.638	115.453	423.638	35.009	37.293	42.652	52.074	72.082	80.744	319.85	103.784
İran	28.739	25.689	24.440	33.750	41.697	56.252	210.567	13.898	16.709	20.617	24.798	31.976	35.859	143.86	66.710
Katar	11.594	10.871	10.978	13.382	18.684	25.762	91.271	3.252	3.758	4.052	4.897	6.005	10.061	32.025	59.246
Kuveyt	19.436	16.203	15.369	20.678	28.599	45.011	145.296	7.157	7.869	9.001	10.987	12.631	16.275	63.92	81.376
S. Arabistan	77.583	68.064	72.453	93.245	125.997	181.440	618.782	30.238	31.223	32.293	36.915	44.744	59.409	234.82	383.960
Umman	11.319	11.074	11.172	11.669	13.342	18.692	77.268	5.131	5.933	6.296	6.801	8.796	8.971	41.928	35.340
Yemen	4.079	3.374	3.684	3.924	4.676	6.380	26.117	2.324	2.466	2.921	3.675	3.986	4.260	19.632	6.485
Libya	13.380	10.892	9.717	14.525	20.600	30.110	99.224	3.792	4.397	4.396	4.330	6.326	7.000	30.241	68.983
Toplam	208.780	189.266	196.053	250.415	331.152	458.856	1634.522	101.642	109.557	122.845	145.804	186.705	223.319	889.87	744.650

* Birleşik Arap Emirlikleri

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr

iii. Doğrudan Kanal: Bu kanal petro-dolar sahiplerinin gelişen piyasa ekonomilerinden varlık satın almaları yoluyla çalışır. Varlık edinimi bu ülkelere borç verme olarak düşünülebilir ve bu kanalla varlık satın alınan ülkede iktisadi büyümeye finansman sağlanmış olur. İktisadi büyüme beraberinde yeni işlendirme olanaklarını ve gönenç artışını da getirir.

1970'ler de petro-dolarlar geleneksel kanal üzerinden finansal piyasalara kanalize olmuştur. Lubin'in¹ UPF verilerinden yararlanarak yaptığı hesaplamalara göre petro-dolarların yarısından fazlası uluslararası bankacılık sistemine girmiştir. 1980'lerde ise dünyada baş gösteren Borç Krizi petro-dolarları güvenli yer arayışına sokmuş ve dolaylı kanal çalışmaya başlamıştır. 2000'ler de ise petro-dolarlar gelişen piyasa ekonomilerinin hisse senedi ve gayrimenkul piyasalarına yönelmiştir. Türkiye'de bu dönemde bu petro-dolar dalgasından, bir Suudi konsorsiyumunun Türk Telekom'u 6.5 milyar ABD Dolarına satın alması, Dubai İslam Bankasının MNG Bankı satın alması, Dubai Uluslararası Emlak şirketinin İstanbul'a 5 milyar ABD Doları turizm, enerji ve ulaştırma yatırımı yapacağını açıklaması gibi örneklerde olduğu biçimlerde yararlanmıştır.²

KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİ VE PETRO-DOLAR

Günümüzde dünya ticaretinin ve merkez bankalarında tutulan uluslararası rezervlerin yaklaşık üçte ikisinin; DB ve UPF gibi uluslararası kuruluşlar tarafından verilen krediler ve yardımların tamamının ABD Doları cinsinden³ olduğu görülmektedir. Bu durum, yani ABD Dolarının dünya parası niteliği, ABD ekonomisine dünya ile olan ticaretinde çok büyük üstünlük sağlar. ABD, ülkelerin ticaret, rezerv ya da borç ödemelerinde gereksinim duydukları dolarları sağlar. ABD, diğer ülkelerle olan ticaretinde kendi para birimini kullandığı için satın aldığı mal ve hizmet miktarından daha az mal ve hizmet satabilir. Gerçekten de ABD ekonomisi doların küresel rezerv para olarak tutulmasına dayanarak ve bir tür senyoraj hakkı kullanarak giderek büyüyen oranlarda cari işlemler açığı vermektedir. An-

¹ Lubin, David, (2007), a.g.e.,s.5.

² Lubin, David, (2007), a.g.e.,s.8.

³ Nunan, Cólín, (2004), "Petrodollar or Petroeuro? A new source of global conflict", Feasta Review, No:2,

<http://www.feasta.org/documents/review2/nunan.htm>, s. 125.

çak ABD ekonomisinin verdiği açıklar gelişmekte olan ülkelerin verdiği açıklardan niteliksel ve işlevsel olarak farklı özellikler göstermektedir. ABD, tıpkı bir küresel merkez bankası işlevine sahip olması nedeniyle verdiği dış açıklar bir yük ve yükümlülük olmaktan çok bir zenginlik ve diğer ülkelerden gönenç aktarımı işlevi görmektedir. Diğer ülkelerdeki özel ve tüzel kişilerin ve merkez bankalarının hesaplarında ve kasalarında tuttukları ABD Dolarları, karşılığında ABD'nin mal ve hizmet tükettiği geri ödemesiz ve faizsiz menkul değer çıkarımı sayılmalıdır. Bu ise diğer ülkelerden ABD'ye bir gönenç aktarımı, bir diğer deyişle diğer ülkelerin ABD'ye sunduğu "bedava yemek" anlamına gelmektedir.

Bilindiği gibi uluslararası piyasalarda petrol ve doğal gaz satışları, büyük oranda ABD Doları üzerinden yapılmaktadır. Petrolün ABD Doları cinsinden alınmak zorunda olan bir mal olması ülkelerin rezervlerini, hem petrol dışalımında bir sorun yaşamamak hem de ulusal paralarını ABD Doları karşısında değer kayıplarından korumak için ABD Doları cinsinden tutmalarına yol açmıştır. Aksi durumda, ülkelerin kendi paralarının ABD Dolarına karşı devalüe edilmesi petrol fiyatlarının ulusal paraları cinsinden aşırı yükselmesi ve bu da iktisadi bir kriz olasılığını ortaya çıkaracaktır. Petrol dışalımı yanında UPF'den alınan kredilerin de ABD Doları cinsinden olması ve ABD Dolarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalardan kaynaklanabilecek olası risklerden korunma isteği fakir ülkeleri dışsatımlarını da ABD Doları üzerinden yapmaya yöneltmiştir.

Küresel güç mücadelesinde dünya ekonomisindeki paylarıyla dikkat çeken ülke veya ülke gruplarının önemli bir rolü vardır. Bu ülkelerin başında da ABD, AB-25 ve Japonya gelmektedir. Aşağıda bu üç ekonominin dünya ekonomisi içindeki yerlerini saptamak amacıyla bunların dünya ticareti ve üretimi içindeki payları özet olarak verilmiştir. Sayılan ekonomiler içerisinde ABD, geçmişe göre gücü biraz zayıflamış olsa da dünya üretimi ve ticaretindeki payıyla hala dünyanın en büyük ekonomisi durumundadır.

Tablo 3'de, 1999- 2005 yılları arasındaki dönem için adı geçen ülkelerin ve ülke gruplarının Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) değerleri verilmiştir.

Tablo 3 : Cari Fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (1999-2005) (1000 Milyon avro)

Ülkeler/Yıllar	999	000	001	002	003	004	005
AB-25	484	092	458	811	961	0432	0817
AB-15	152	711	129	357	511	946	0264
AB- Parasal Birlik	376	711	000	246	454	751	999
Japonya	082	037	571	147	745	690	672
ABD	696	0629	1309	1072	699	699	0037

Kaynak: Eurostat Yearbook 2006-2007.

Tablo 3'den de görülebileceği gibi, 2005 yılı itibariyle ABD GSYİH'si neredeyse rekabet ettiği 25 üyeli AB'nin GSYİH'na eşit, Japonya'nın ise üç katı büyüklüktedir. 1988–2001 yılları arasında ABD ekonomisi yılda ortalama %2.74 oranında büyümüştür. ABD'nin rakipleri konumunda olan AB ve Japonya ekonomisi ise aynı dönemde sırasıyla yılda ortalama %2.2 ve %1.37 oranında büyümüştür⁴. Bu bağlamda ABD ekonomisi rakipleriyle karşılaştırıldığında daha dinamik bir görüntü vermektedir.

Aynı biçimde dış ticaret verileri de ABD ekonomisinin büyüklüğünü göstermektedir. AB-25, Japonya ve ABD ekonomilerinin dış ticaret verilerinin yer aldığı Tablo 4 ve 5 incelendiğinde ABD'nin dünya dış ticareti içindeki payının oldukça yüksek seyrettiği görülmektedir.

⁴ IMF, www.imf.org, World Economic Outlook Database.

Tablo 4: Dünya ve Seçilmiş Bazı Ülke Dışsatım Değerleri ve Toplam Dünya Dışsatımı İçindeki Payları (Milyar avro)

Yıllar/ülkeler	Dünya	AB-25		ABD		JAPONYA	
		Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1981	3,342.40	266.3		204.1	6.2	129.3	3.9
1990	4,599.10	415.4	9	299.6	6.5	213.9	4.7
1995	2,776.50	573.3	20.7	431.4	15.6	316.7	11.4
2000	5,103.20	942	18.5	811.7	15.9	479.8	9.4
2001	5,036.50	985,8	19.6	795.9	15.8	423.5	8.4
2002	4,973.60	997.3	20.1	713.6	14.3	412.9	8.3
2003	4,822.00	979.6	20.3	624.4	12.9	389.5	8.1
2004	5,379.50	1.068.5	19.9	639	11.9	421.1	7.8
2005	5,519.90	1,071.00	18.1	709.2	12	443	7.5

Kaynak: External and Intra-European Union Trade, Eurostat Statistical Yearbook 2006.

Tablo 5: Dünya ve Seçilmiş Bazı Ülke Dışalım Değerleri ve Toplam Dünya Dışalım İçindeki Payları (Milyar avro)

Yıllar/ülkeler	Dünya	AB-25		ABD		JAPONYA	
		Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1981	3,442.80	303.8	8.8	236.9	6.9	125.7	1.7
1990	4,835.80	461.5	9.5	387.2		178.1	3.7
1995	2,581.80	545.3	19.1	566.5	19.9	246	8.6
2000	5,391.00	1,033.40	19.2	1,297.60	24.1	392.3	7.3
2001	5,388.50	1,028.40	19.1	1,278.90	23.7	373.9	6.9
2002	5,272.80	989.1	18.8	1,235.90	23.4	342.2	6.5
2003	5,110.20	992.7	19.4	1,124.70	22	325.9	6.4
2004	5,702.80	1,094.30	19.2	1,197.30	21	352.2	6.2
2005	6,258.50	1,179.80	18.9	1,363.30	21.8	399.6	6.4

Kaynak: External and Intra-European Union Trade, Eurostat Statistical Yearbook 2006.

1981–2005 yılları arasındaki 24 yıllık dönemde ABD'nin dünya dışsatım içindeki payı %6.2'den %12'ye, dünya dışalım içindeki payı ise

%6.9'dan %21.8'e çıkmıştır. Aynı dönemde AB-25'in dünya dışsatım içindeki payı %8'den % 18.1'e; dünya dışalım içindeki payı ise %8.8'den %18.9'a çıkmıştır. Diğer bir güçlü ekonomi olan Japonya'nın aynı dönemde dünya ticaretindeki payları ise sırasıyla dışsatımda %3.9'dan %7.5'e; dışalımda 51.7'den %6.4'e çıkmıştır.

Anılan dönemde dünya ticareti yalnızca yaklaşık iki katına çıkarırken ABD'nin dünya dışsatım içindeki payı 3.5, dışalım içindeki payı 5.75 katına çıkmıştır. Aynı değişime AB-25 için bakıldığında, dünya dışatım içindeki payı 4 katına, dışalım içindeki payı ise 3.9 katına çıktığı görülmektedir. Bu oranlar japonya için sırasıyla 3.4 ve 3.2 kat olmuştur.

Ancak ABD ekonomisinin dünya ticareti içindeki payının dışalım yönünden artışı dışsatıma göre daha hızlı olması yüzünden ortaya çıkan çok önemli ve sürdürülemez gibi görünen cari işlemler açığı ve bununla birlikte bütçe açıkları gibi yapısal sorunları dikkat çekmektedir. Gerçekten de ABD ekonomisi son yıllarda çok büyük cari işlemler açıkları vermekte ve bu açıklara bağlı olarak da dolar değer kaybeden dalgalı bir yapı sergilemektedir. ABD'nin cari işlemler açıkları 2004, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla 665.9, 791 ve 856.5 trilyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. ABD'nin bütçe açıkları yine belirtilen yıllar için sırasıyla 412, 318 ve 423 milyar dolar düzeyinde olmuştur.⁵ Verilen bütçe açıklarına bağlı olarak ABD'nin borcu sürekli olarak artmaktadır. 2006 yılsonu itibari ile ABD'nin toplam borcu 8.9 trilyon dolar düzeyine ulaşmış ve bu büyük borç için ABD hazinesi 2006 yılında 406 milyar dolar faiz ödemek zorunda kalmıştır.⁶

Türk, "OPEC Şimdiden Avroya Döndü" (OPEC Has Already Turned to the Euro)⁷ adlı çalışmasında ABD Dış Ticaret Bakanlığı verilerini kullanarak doların dalgalı seyrinin petrol fiyatlarına etkisi üzerine ilginç sonuçlar bulmuştur. 2001–2003 yılları arasındaki dönemde ABD'nin petrol dışalımının dolar cinsinden değerini varil cinsinden petrol dışalım miktarına bölerek petrolün birim fiyatını hesaplamıştır. Türk'un hesaplamalarına göre, 2001 yılında ortalama 21.4 ABD Doları olan petrolün birim fiyatı 2002 ve 2003 yıllarında 22.61 ve 26.97 ABD Dolarına yükselmiştir. Bu hesaplamalar, 2001–2003 yılları arasında petrolün birim fiyatının ABD Doları cinsinden %26 oranında arttığını göstermektedir. Aynı dönem için, ABD Doları- avro kurlarındaki değişme göz önüne alındığında petrolün birim fiyatı sırasıyla 23,91; 23,92 ve 23,82 avro olarak gerçekleşmiştir. Bu

⁵ IMF, www.imf.org, World Economic Outlook Database.

⁶ IMF, www.imf.org, World Economic Outlook.

⁷ Türk, James, (2004), "OPEC Has Already Turned to the Euro", Goldmoney, February, <http://goldmoney.com/en/commentary/2004-02-18.html>.

sonuçlar ise petrolün birim fiyatının gerçekte avro cinsinden sabit kaldığını göstermektedir. Türk'un kullandığı yöntemle aynı hesaplama 2001–2006 yılları arasındaki dönem için yapıldığında petrolün birim fiyatı dolar cinsinden 21.4'den 58.01'e; avro cinsinden 23.91'den 46.2'ye çıkmıştır⁸. Diğer bir deyişle 2001–2006 yılları arasında petrol birim fiyatlarındaki artış dolar cinsinden %171, avro cinsinden ise %93 olmuştur. Petrol ticareti ağırlıklı olarak ABD Doları üzerinden yapıldığı için petrol fiyatlarındaki artışın ekonomiler üzerindeki etkileri daha fazla olmuştur.

ABD'nin dünyadaki egemenliğini, eskisine göre zayıflayan iktisadi gücüne karşın askeri gücünü kullanarak sürdürme amacını güden ve iktidardaki Bush yönetimince ileri düzeyde uygulanan “yeni muhafazakâr politikalar” tüm dünyada ABD'ye karşı tepkinin artmasına yol açmıştır. Var olan dengelerde askeri açıdan olanaksız olsa da, ABD'nin egemenliğini iktisadi açıdan sarsmaya yönelik çabalar görülmektedir. Bu çabalara, özellikle AB içinde geri plandan Almanya ve Fransa öncülük etmektedir. ABD'yi iktisadi açıdan sarsmanın en kolay yolu ABD Dolarının uluslararası rezerv para olma konumunda yaratılabilecek aşınmalardır. ABD Dolarının uluslararası rezerv para niteliğini sürmesinde en önemli unsurlardan biri, yukarıda da vurgulandığı gibi, dünya petrol ticaretinin ağırlıklı olarak ABD Doları üzerinden yapılmasıdır.

ABD Doları ile avro arasındaki rekabette Rusya ve OPEC gibi bazı ülke veya ülke gruplarının çok önemli rolü vardır. Dünya sahnesine yeniden küresel bir güç olarak çıkmaya çalışan Rusya 2003 yılından beri gündeminde olan avro üzerinden petrol satma düşüncesini yaşama geçirmiştir. Rusya'ya bu konuda AB'den, özellikle de Almanya ve Fransa'dan çok büyük destek gelmiştir⁹. Soğuk Savaşın bitmesinden bu yana Almanya ve Fransa'nın ulusal çıkarları ABD ile sürekli çatışmaktadır. Şüphesiz ki, bu çatışmanın gerisinde Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde ilerleyen AB'nin küresel denk bir güç olma isteği yatmaktadır.

Bugün AB ile Rusya arasındaki ticaret tamamen avro üzerinden yapılmaktadır. Benzer biçimde Haziran 2003 tarihinden itibaren Malezya petrol ve doğalgaz ticaretinde ABD dolarından avroya geçmiştir. İran'da 2003 yılının başlarından beri petrol dışsatımını avro üzerinden yapmakta-

---

⁸ Hesaplama kullanılan dolar-avro kuruna ilişkin veriler Amerika Merkez Bankası (FED), <http://federalreserve.gov/releases/h10/hist/>, ABD petrol dışalım miktar ve değerleri United States Census, 2007, <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/historical/petr.txt> adresinden alınmıştır.

⁹ Jucca, Lisa ve Akin, M., (2003), “Europa Presses Russia on Euro”, October, Moscow Times.

dır. Ayrıca Venezüella ve Endonezya da petrol ticaretlerinde kısmen avroya geçmişler ve ABD'nin tepkisiyle karşılaşmışlardır. Öte yandan Malezya ve İran İslam ülkeleri arasındaki ticarete ABD Doları ve avro yerine yeni oluşturulacak altın dinar para biriminin kullanılması önerisini getirmiştir.¹⁰

Petrol dış ticaretinde ABD Dolarından avroya geçen ilk ülke Kasım 2000 tarihinde Irak olmuştur. Birçok kişi ABD'nin Irak'a saldırmasının gerisinde yatan gerçek nedenin Irak'ın bu kararı olduğunu düşünmektedir.¹¹ ABD'nin Irak'a yönelik bu saldırısının Almanya ve Fransa'nın alışılmadık biçimde karşı çıkışları da, yukarıda açıklandığı üzere, Almanya ve Fransa'nın, dolayısıyla AB'nin küresel bir güç olma isteğinden kaynaklanmıştır.

Bilindiği gibi ABD ile İran arasında görünürdeki nedeni nükleer silah üretimi olan ve her an sıcak bir çatışmaya dönüşülebilecekmiş gibi görünen bir gerginlik vardır. ABD ile İran arasında olası bir çatışmanın Irak savaşından çok daha büyük maliyetlerinin olacağı tartışmasıdır. ABD ile İran arasındaki sorun İran'ın nükleer silah üretme çabaları değildir. Gerçek sorun, İran'ın petrol ticaretinde var olan düzen değiştirmeye yönelik etkinlikleri ve bunların ABD'ye zarar verme olasılığının İran'ın gerek petrol üretim kapasitesi ve gerekse coğrafi konumu düşünüldüğünde yüksek olmasıdır.

İran yukarıda da kısaca değinildiği gibi petrol dış ticaretinde ABD dolarının ağırlığını azaltma yönünde yaptığı girişimler yanında var olan petrol boru hatlarına farklı seçenekler geliştirerek bu piyasada ABD ve ABD şirketlerinin kontrolü ve ağırlıklarını kırmaya çalışmaktadır. Türkiye ile İran arasında yapılması gündemde olan ve ABD'nin tepkisini çeken yeni boru hattı projesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca İran'ın Haziran 2004 tarihinde Tahran'da Londra'ki Uluslararası Petrol Borsası (IPE) ve Newyork Mal Borsasına rakip İran Petrol Borsası kurmak niyetinde olduğunu açıklaması dünya petrol ticaretinde çok köklü bir değişim anlamına gelmektedir. İran Petrol Borsasının kurulması uluslararası ticaretin Newyork ve Londra'dan Orta Doğu'ya kayması anlamına gelecektir. Clark¹², bu gelişmelerin İran'ı, Irak'tan sonraki ABD hedefi haline getirdiğini ileri sürmektedir.

---

¹⁰ Asia Times. (2003), "Malaysia, Iran Discuss the Use of Gold Dinar", July 3.

¹¹ Irak 2003 yılından itibaren petrol ticaretini yine ABD Doları üzerinden yapmaktadır.

¹² Clark, William, (2004), The Real Reasons Why Iran is the Next Target: The Emerging Euro-denominated International Oil Marker",

<http://globalresearch.ca/articles/CLA410A.html>, erişim tarihi: 10 Haziran 2007.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşından sonra tek küresel egemen güç durumuna gelmiş ABD'ye karşı AB, Rusya ve İslam Dünyasından karşı duruşlar 2000'li yıllarla birlikte artış eğilimine girmiştir. Küresel egemenlik iktisadi ve askeri güç unsurlarının birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi, ABD güç kaybetse de iktisadi açıdan hala dünyada en büyük ülke olma özelliğini korumaktadır. Günümüzde ancak 27 üyesi bulunan AB dünya ekonomisindeki payı itibarıyla ABD'nin önüne geçmiştir. Bununla birlikte ABD ekonomisinde bütçe ve cari işlemler açıkları gibi sürdürülemez iktisadi sorunlarla karşı karşıyadır ve bu sorunların yakın gelecekte de düzeleceğine yönelik olumlu işaretler de yoktur. Yapılan tahminler ABD bütçe ve cari işlemler açıklarının önümüzdeki 10 yıl süresince artarak büyüyeceği yönündedir. İşaret edilen sorunlar dolaylı olarak ABD'nin son yıllarda uyguladığı "yeni muhafazakâr" politikalara bağlı olarak askeri gücünü daha da artırma isteğine bağlıdır. ABD'nin savunma harcamaları, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında inanılmaz büyüklüktedir. ABD'nin 2003 yılında yaptığı 417 milyar ABD Doları tutarındaki savunma harcaması kendisinden sonra gelen en çok savunma harcaması yapan 20 ülkenin toplamından daha fazladır.¹³ Dolayısıyla ABD'nin küresel egemen tek güç olma konumu şimdilik askeri anlamda sarsılmaz gibi görünmektedir. İktisadi açıdan ise ABD'nin konumu, para birimi olan doların konumu ile paralelik gösterecektir. Uluslararası ticarete, özellikle de petrol dış ticaretinde ABD Dolarının ağırlığını sürdürmesi bu açıdan çok önem taşımaktadır. Son yaşanan Irak Savaşı ve olası İran-ABD Savaşı, ABD'nin bu konudaki endişesini ve duyarlılığını göstermektedir.

ABD Dolarının petrol dış ticaretinde kullanılan ağırlıklı para olma-ya devam etmesinde OPEC ve OPEC üyesi Orta Doğu ülkelerinin varolan düzeni devam ettirme kararlılıkları kilit rol oynayacaktır. Bunun aksine bir gelişme ABD ekonomisindeki güç kaybını hızlandırabilecek ve sorunlarının derinleşmesine neden olabilecektir. Ancak İslam Dünyası ile ABD arasındaki artan gerilim ve ABD'nin Orta Doğu bölgesinde tamamen İsrail yanlısı politikaları, Orta Doğu petrol dışsatımcısı ülkelerinin ABD Dolarından yana olan tavırlarını sürdürmelerini de zorlaştıracağı açıktır.

---

¹³ Clark, William R., (2005), a.g.e. s.. 12.

Kaynakça

- Asia Times, "Malaysia, Iran discuss the use of gold dinar", July 3, 2003, http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/EG03Ae01.html, (10.06.2007).
- CHINN, Menzie ve J. Frankel, "Will The Euro Eventually Surpass The Dollar as Leading International Reserve Currency?", *NBER Working Paper Series*, Working Paper 11510, 2005, <http://www.nber.org/papers/w11510>, (21.07.2007).
- CLARK, William, "The Real Reasons Why Iran is the Next Target: The Emerging Euro-denominated International Oil Marker", 2004, <http://globalresearch.ca/articles/CLA410A.html>, (10.06.2007).
- CLARK, William, *Oil, Iraq and the Future of the Dollar: Petrodollar Warfare*, New Society Publishers, Canada, 2005.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), www.dtm.gov.tr.
- Eurostat, "External and Intra-European Union Trade", *Eurostat Statistical Yearbook 2006*, 2007.
- Eurostat, *Eurostat Yearbook 2006-2007*.
- FED, <http://federalreserve.gov/releases/h10/hist/> (20.06.2007).
- FRANCIS, David R., "Euro Gives Dollar a Run for its Money", *Christian Science Monitor*, 2007, <http://globalpolicy.org/socecon/crisis/tradedeficit/2007/0108euro.htm>. (10.07.2007).
- GERARD, Caprio Jr. ve Daniel Klingebiel, "Bank Insolvencies: Cross Country Experiences", *Policy Research Working Paper*, No. 1620, New York: Worldbank, 1999.
- HIGGINS, Matthew, T. Klitgaard ve R. Lerman, "Recycling Petrodollars", *Federal Reserve Bank of New York*, vol. 12, No: 9, 2006, www.newyorkfed.org/research/current_issues, (10.06.2007).
- HILDEBRAND, Philipp M., "Monetary Policy and Oil Prices-a new paradigm?", *BIS Review* No: 69, 2004.
- International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database*, April, 2007, www.imf.org.
- JUCCA, Lisa ve Akin, M., "Europa Presses Russia on Euro", *Moscow Times*, October, 2003.
- KATZ, Claudio J., Mahler, A. Vincent, "Three Views of the Latin American Debt Crisis", *Cooperation and Conflict*, Vol. 27, No. 2, 191-213, 1992.
- LUBIN, David, "Petrodollars, emerging markets and vulnerability", 2007, www.un.org/esa/ffd/Multi-StakeholderConsultations/FFDO/SovereignDebt/david%20lubin.pdf (30.06.2007).
- MCGUIRE, Patrick ve N. Tarashev, "The International Banking Market", *BIS Quarterly Review*, March 2006, http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0606b.pdf, (25.05.2006).
- NUNAN, Cólín, "Petrodollar or Petroeuro? A new Source of Global Conflict", *Feasta Review*, No:2, 2004, <http://www.feasta.org/documents/review2/nunan.htm>, (25.08.2007).
- SPINO, David E., *The Hidden Hand Of American Hegemony: Petrodollar and International Markets*, Cornell University Press, 1999.
- TODD, Emanuel, *After the Empire: The Breakdown of the American Order*, Colombia University Press, 2004.
- TURK, James, "OPEC Has Already Turned to the Euro", *Goldmoney*, February 2004, <http://goldmoney.com/en/commentary/2004-02-18.html>, (20.06.2007).
- Türk Dil Kurumu (TDK), İktisat Terimleri Sözlüğü, www.tdk.gov.tr.

United States Census, <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/historical/petr.txt>.
(02.08.2007).
YERGIN, Daniel ve J. Stanislaw, "The Commanding Heights : The Battle for the
WorldEconomy, 1997,
[http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/ shared/ minitext /ess_nixongold.htm](http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/shared/ minitext /ess_nixongold.htm)>.
(12.06.2007).

KİTAP İNCELEMESİ
BOOK REVIEW
